

Paweł Chmieliński

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej –
Państwowy Instytut Badawczy*

WPŁYW POŁOŻENIA NA ROZWÓJ WSI OBJĘTYCH BADANIEM IERIGŻ-PIB

INFLUENCE OF THE LOCALISATION ON DEVELOPMENT OF VILLAGES SURVEYED BY IERIGŻ-PIB

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, lokalizacja

Key words: rural areas, localisation

Synopsis. Podjęto próbę analizy zależności pomiędzy położeniem miejscowości będących przedmiotem badań IERiGŻ-PIB względem miast oraz obiektów atrakcyjnych gospodarczo i turystycznie, a ogólnym poziomem ich rozwoju w opinii sołtysów. Przeprowadzona analiza pozwala na wysunięcie wniosku, że położenie wsi względem miasta stanowi ważny czynnik rozwoju gospodarczego w ponad jednej piątej badanych miejscowości. Powiązane jest to zarówno z procesem osiedlania się osób pracujących w miastach na terenach wiejskich, jak i faktem korzystania przez mieszkańców miast z infrastruktury turystycznej i usługowo-handlowej na terenie wsi. Jednocześnie zaobserwowano rosnące wraz z odległością do ośrodków władzy samorządowej, zapotrzebowanie na informacje i szkolenia mogące przyczynić się do rozwoju gospodarczego badanych miejscowości.

Wstęp

Lokalizacja jest jednym z podstawowych warunków efektywnego funkcjonowania jednostki gospodarczej, zarówno z punktu widzenia ekonomicznego, społecznego, jak i przyrodniczego [Przedsiębiorczość... 2008]. Najwyraźniej uwidacznia się to w teorii zarządzania przedsiębiorstwem, gdzie położenie stanowi unikalny zasób firmy, stanowiąc o przewadze konkurencyjnej na rynku. Podobnie dla obszarów wiejskich położenie względem ośrodków miejskich, a także względem miejsc atrakcyjnych turystycznie stanowi istotny element przestrzeni społeczno-ekonomicznej, wpływający na jej rozwój w oparciu o zasoby naturalne i ludzkie.

Obszary wiejskie w coraz większym stopniu zyskują na znaczeniu, jako przestrzeń życia i zarobkowania niezwiązana z sektorem rolnym. Przeobrażenia gospodarcze i techniczne spowodowały, iż wielu mieszkańców wsi, dotychczas związanych z rolnictwem, zaczęło poszukiwać nowych źródeł zarobkowania często decydując się na podjęcie zatrudnienia poza miejscowością, w której mieszkają. Jednym z czynników wpływających na taką decyzję jest dostępność lokalnego i regionalnego rynku pracy, którą determinuje odległość wsi (miejsca zamieszkania) od miast. W rozwoju pozarolniczych funkcji wsi duże znaczenie ogrywa również lokalizacja względem ważnych obiektów infrastrukturalnych (drogi ekspresowe, duże przedsiębiorstwa) oraz miejsc atrakcyjnych przyrodniczo i krajobrazowo (np. jezior, lasów, gór).

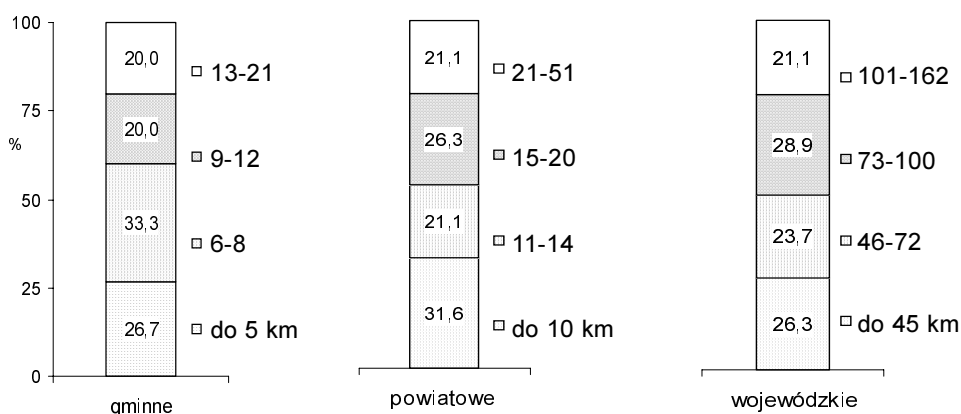
Metoda badawcza

W pracy wykorzystano badania przeprowadzone w IERiGŻ-PIB w 2006 roku w formie ankiety, którą objęto 76 wsi rozmieszczonych na terenie całego kraju. Miejscowości zostały dobrane celowo tak, by odzwierciedlały cechy rolnictwa indywidualnego i obszarów wiejskich w Polsce. Miejscowości, w których przeprowadzono ankietę, stanowią stałą próbę w panelowych badaniach terenowych prowadzonych cyklicznie w Zakładzie Polityki Społecznej i Regionalnej IERiGŻ-PIB. Przyjęta formuła badań, w których ankietyzacją objęta była cała wieś, tworząca pewien odrębny układ społeczno-ekonomiczny, pozwoliła na ukazanie przeobrażeń w ujęciu lokalnym. Równocześnie, z racji celowego doboru próby, dane o gospodarstwach rolnych i użytkujących je rodzinach umożliwiły wiarygodną prezentację zachodzących procesów w ujęciu całościowym i regionalnym [Sikorska 2006].

W analizie uwzględniono opinie sołtysów, którzy jako reprezentanci społeczności lokalnej dobrze znają problemy mieszkańców wsi, ich potrzeby i aspiracje. Dlatego za interesujące uznano opinie osób pełniących tę funkcję na temat przyszłych kierunków rozwoju wsi, jak również stanu i perspektyw rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Uznano, że realizacja zamierzeń zazwyczaj jest w dużym stopniu uzależniona od ich inwencji i zaangażowania. W pracy zbadano zależność pomiędzy opiniami sołtysów na temat stanu i kierunków rozwoju zamieszkiwanej przez nich wsi, a jej położeniem względem miejscowości, w których zlokalizowana jest siedziba władz samorządowych.

Znaczenie położenia względem miast dla rozwoju badanych wsi

Badane miejscowości charakteryzowało stosunkowo duże oddalenie od dużych aglomeracji miejskich. Niemal trzy czwarte spośród nich położonych było dalej niż 45 kilometrów od najbliższego miasta wojewódzkiego, a ponad jedna piąta miała do najbliższego miasta wojewódzkiego dalej niż 100 kilometrów (rys. 1). Równocześnie blisko połowa badanych wsi położonych jest 15 lub więcej kilometrów od najbliższego miasta powiatowego. W tym kontekście najważniejszym, z punktu widzenia dostępności do rynku pracy oraz infrastruktury handlowo-usługowej, ośrodkiem miejskim w opinii sołtysów były miejscowości gminne, za czym przemawia fakt ich relatywnie bliskiej odległości względem badanych wsi. Blisko dwie trzecie z nich położonych jest poniżej 9 km od najbliższego miasta gminnego.

Rysunek 1. Rozkład wsi pod względem położenia wobec miast będących jednostką administracji samorządowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania IERiGŻ-PIB 2006.

Oddalenie od aglomeracji miejskich sprawia, że specjalne miejsce wśród dóbr trwałego użytku każdej rodziny wiejskiej zajmuje samochód osobowy. Jest on często niezbędny w gospodarstwie domowym ze względu na konieczność dojazdów do pracy. Z danych statystyki masowej wynika, że mieszkańcy wsi są lepiej wyposażeni w pojazdy w porównaniu z mieszkańcami miast. Na wsi więcej było nie tylko samochodów osobowych, ale także motocykli i rowerów. Z uwagi na stosunkowo dużą liczbę rodzin emeryckich wśród ludności bezrolnej i związane z tym ograniczenia w możliwości prowadzenia pojazdów mechanicznych, samochody osobowe stosunkowo częściej występują w gospodarstwach domowych ludności związanej z gospodarstwem rolnym [Wrzochalska 2006]. Według danych GUS w 2006 roku blisko 90% takich gospodarstw posiadało samochód osobowy.

Dla rozwoju miejscowości wiejskich duże znaczenie mają funkcje, jakie dana miejscowość pełni wobec mieszkańców okolicznych miast. Rysująca się ogólna tendencja migracji ludności z terenów zurbanizowanych na obszary wiejskie, położone w ich bezpośrednim sąsiedztwie dotyczyła ponad jednej czwartej badanych wsi. W opinii sołtysów wieś pełniła funkcję sypialni dla pracujących w miastach i po 2000 roku zaobserwowano zwiększenie się liczby nowych mieszkańców z terenów miejskich. Jednocześnie ponad połowa z badanych uważała, że mieszkańcy miast przyjeżdżają na wieś w celach turystyczno-wypoczynkowych, czy też celem skorzystania z tańszych usług.

Fakt korzystania przez ludność miejską z infrastruktury turystycznej i usługowo-handlowej badanych wsi w dość znaczącym stopniu oddziałuje korzystnie na jej rozwój gospodarczy. Potwierdza to stosunkowo duży odsetek badanych wśród osób deklarujących występowanie takiego zjawiska, którzy podkreślają, że dzięki takim formom mobilności mieszkańców miast powstają nowe miejsca pracy, firmy i punkty usługowe. W niemal 80% wsi zaobserwowano taką zależność.

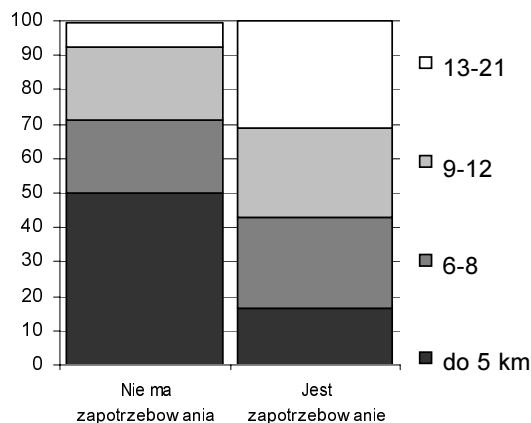
Kolejnym czynnikiem oddziałującym na rozwój miejscowości wiejskich stanowi ich położenie względem obiektów mogących pozytywnie stymulować rozwój działalności pozarolniczej na wsi. Blisko połowa sołtysów (46%) jest zdania, że ich wieś znajduje się w pobliżu obiektów, które mogłyby pozytywnie wpłynąć na jej rozwój gospodarczy, tj.: dróg ekspresowych, tras szybkiego ruchu lub autostrady, przejścia granicznego, specjalnej strefy ekonomicznej, czy dużego zakładu pracy lub miasta. Ponad połowa natomiast (57%) jest położona w sąsiedztwie miejsc atrakcyjnych przyrodniczo (jezior, rzek lub zalewów), chociaż w większości z nich, nie upatruje się dodatkowych możliwości rozwoju pozarolniczej działalności mieszkańców.

Brak możliwości łączenia rozwoju w oparciu o korzystne położenie wobec miast oraz terenów atrakcyjnych przyrodniczo wpływa na opinię o możliwych kierunkach rozwoju wsi w przyszłości. Ponad jedna czwarta sołtysów wiąże przyszły rozwój swojej wsi wyłącznie z rozwojem rolnictwa, a niemal jedna trzecia z rolnictwem w powiązaniu z rozwojem usług, zakładów produkcyjnych, działalności handlowej, turystyki i agroturystyki lub przedsiębiorczości. Co dwudziesty natomiast (5%) nie widzi w ogóle perspektyw dla rozwoju własnej wsi. Jednakże niemal co czwarty z badanych (23%) wiąże rozwój swojej wsi w następnych latach z rozwojem jej pozarolniczych funkcji.

Położenie wsi a zapotrzebowanie na informację

Położenie wsi w sposób znaczący determinuje dostęp jej mieszkańców do informacji oraz szkoleń na temat możliwości korzystania z funduszy współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej. Wiąże się to z faktem, iż większość jednostek służb doradztwa (ośrodki doradztwa rolniczego, czy też gminne punkty informacyjne) zlokalizowane są w miastach. Taką tezę potwierdzają badania przeprowadzone wśród sołtysów badanych wsi. Znacząca grupa z nich (87%) dostrzega potrzebę szkoleń na terenie ich wsi z zakresu dostępności środków pomocowych z Unii Europejskiej. Niemal równie wielu z nich (80%) uważa, że w ich wsi występuje zapotrzebowanie na szkolenia z zakresu zakładania nierolniczej działalności gospodarczej. Szczegółowa analiza danych ukazała, że opinie sołtysów na temat potrzeby szkoleń z zakresu przedsiębiorczości były związane w sposób istotny z ich miejscem zamieszkania, określonym w kilometrach od najbliższego miasta gminnego. Potrzeby szkoleń na temat przedsiębiorczości nie dostrzegali najczęściej sołtysi, których wieś położona była w pobliżu miasta gminnego, tj. nie dalej niż 5 kilometrów (58%), najczęściej natomiast na potrzeby takich działań wskazywali sołtysi z wsi oddalonych od miasta o co najmniej 13 kilometrów (92%). Zaobserwowano zależność istotną na poziomie tendencji statystycznej pomiędzy oceną zapotrzebowania na porady i szkolenia z zakresu promocji własnej firmy a odległością od najbliższego miasta gminnego (test Chi-kwadrat Pearsona 7,543; $df = 3$; $p = 0,056$).

Opinie sołtysów dotyczące konieczności porad i szkoleń z zakresu pozyskiwania środków w ramach programów wsparcia współfinansowanych z Unii Europejskiej były również powiązane z ich miejscem zamieszkania, określonym w kilometrach od najbliższego miasta gminnego (rys. 2). Potrzebę szkoleń w tym zakresie najczęściej widzieli sołtysi wsi położonych najdalej od najbliższego miasta gminnego, natomiast relatywnie mniej sołtysów ze wsi zlokalizowanych w sąsiedztwie miejscowości gminnej nie dostrzega konieczności szkoleń i porad w takiej tematyce. Zanotowano zależ-

Rysunek 2. Ocena zapotrzebowania na informację i szkolenia o programach wsparcia w zależności od odległości od najbliższej miejscowości gminnej (% wskazań)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania IERIGZ-PIB 2006.

ność istotną na poziomie tendencji statystycznej (test Chi-kwadrat Pearsona 7,238; $df = 3$; $p = 0,065$) pomiędzy rozkładem wskazań na potrzebę szkoleń na temat dostępności środków pomocowych z Unii Europejskiej oraz odległością wsi od miejscowości gminnej.

O potrzebie takich szkoleń mówili najczęściej sołtysi ze wsi położonych w odległości 9-12 km od miasta gminnego (43%) oraz mieszkający najdalej od miasta, tj. 13-21 kilometrów (29%). Potrzeby szkoleń nie dostrzegali sołtysi ze wsi bezpośrednio sąsiadujących z miastami oraz położonych w granicach do 9 km od miasta (rys 2). Na podstawie tych prostych zależności można wysunąć wniosek, że poziom informacji wśród mieszkańców wsi spada wraz z jej odległością od ośrodków miejskich.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza pozwala na wysunięcie wniosku, że położenie wsi względem miasta stanowi ważny czynnik rozwoju gospodarczego. Dla ponad jednej piątej sołtysów może stanowić czynnik korzystnych przemian społeczno-gospodarczych wsi w przyszłości. Powiązane może być to zarówno z procesem osiedlania się na terenach wiejskich osób pracujących w miastach, jak i faktem korzystania przez mieszkańców miast z infrastruktury turystycznej i usługowo-handlowej na terenie wsi. Takie zjawisko dotyczy jednej piątej badanych wsi. Jednocześnie takie procesy występujące w latach 2000-2006, w opinii sołtysów, oddziałują pozytywnie na rozwój gospodarczy miejscowości, co zaobserwowano w trzech czwartych takich wsi. Korzystny wpływ najczęściej przejawia się rozwojem przedsiębiorczości, i co za tym idzie nowych miejsc pracy.

Na podstawie przeprowadzonego badania może stwierdzić, że położenie względem miast wpływa również na poziom wiedzy mieszkańców o możliwościach rozwoju drobnej przedsiębiorczości oraz ogólny poziom wiedzy o możliwościach ubiegania się o wsparcie na rozwój wsi z funduszy współfinansowanych ze środków UE. Na podstawie analizy danych z przeprowadzonej ankiety można wysunąć wniosek, iż wraz z odległością do ośrodków władzy samorządowej rośnie również zapotrzebowanie na informacje i szkolenia mogące przyczynić się do rozwoju gospodarczego badanych miejscowości.

Literatura

- Przedsiębiorczość w Polsce. 2008: Ministerstwo Gospodarki. Warszawa.
Sikorska A. 2006: Przeobrażenia w strukturze społeczno-ekonomicznej wsi a proces włączania się Polski do Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Synteza. IERiGŻ-PIB, Warszawa.
Wrzochalska A. 2006: Poziom życia wiejskich rodzin rok po akcesji do Unii Europejskiej. Program Wieloletni. Raport 36. IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Summary

The study is primarily aimed at location as a factor affecting development of villages in question. Research findings presented in the paper are based on the findings from survey conducted by the Department of Social and Regional Policy of IERiGŻ-PIB in 2006. The survey covered 76 deliberately selected villages whose socio-economic characteristics were representative of rural areas across Poland.

Study showed that location of villages close to urban areas (especially where local self-government is located – gminas) affect their economic development. Almost in every fifth of surveyed villages location close to the town influences development of entrepreneurship. Analysis of the relation between distance of villages in question from municipality and level of information among their inhabitants show negative interrelation: in villages placed relatively far from urban areas the need for training courses about entrepreneurship development and EU-support measures is bigger.

Adres do korespondencji:

mgr inż. Paweł Chmieliński
 Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB
 Zakład Polityki Społecznej i Regionalnej
 ul. Świętokrzyska 20
 00-002 Warszawa
 tel. (0 22) 505 47 74
 e-mail: chmielinski@ierigz.waw.pl